

Bitwa Białostocka

22 sierpnia 1920 r.

Historie miejsc związanych z największą bitwą w dziejach miasta

Bitwa Białostocka 22 sierpnia 1920 r.

Zwycięstwo oddziałów polskich w bitwie na przedpolu Warszawy z 13-25 sierpnia 1920 r. zatrzymała nad Wisłą oddziały rosyjskie. Na tle tych wydarzeń doszło 22 sierpnia 1920 r. do walk o Białystok.

Bitwa ta stała się jednym ze znaczących polskich zwycięstw w wojnie polsko-bolszewickiej, a w dziejach Białegostoku jedną z największych bitew.

Przed natarciem, sierpień 1920.

źródło: J. Odziemkowski, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004, s.38.

Kilkunastogodzinne zmagania o Białystok z **22 sierpnia 1920 r.** odznaczyły się ogromną determinacją uczestników walk. Sytuacja na polu walki była zmienna, ale żołnierze polscy z zaciętością walczyli o każdą ulicę, zaułek i dom. Najczęściej, o wyniku potyczek oddziałów polskich i rosyjskich, decydowała odważna walka wręcz z użyciem granatów, kolb i bagnetów oraz element zaskoczenia.

I baon 1. Pułku Piechoty Legionów, który brał udział w walkach o Białystok w sierpniu 1920 r.

źródło: *Białystok Ilustrowany*, Białystok 2006, s. 19.

Oddziały polskie 1. Dywizji Piechoty Legionów nadciągały w stronę Białegostoku od Zabłudowa i Bielska. Natomiast wojska rosyjskie skierowane do obrony przedpola miasta

zgrupowane zostały w rejonie Halickie – Skrybicze – Dojlidy. Do pierwszego starcia doszło pod Zwierkami.

Walki o Białystok z 22 sierpnia 1920 r. trwały od godz. 2 w nocy do godz. 22 wieczorem. Rozkazem, dowódcy 1. Dywizji Piechoty Legionów płk. Stefana

Legioniści I batalionu w trakcie porannego natarcia na Białystok

źródło: M. Gajewski, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016, s. 107.

Dąb-Biernackiego, Białystok miała zająć brygada płk. Edmunda Knolla-Kownackiego w niedzielę 22 sierpnia 1920 r. Wymarsz ze Zwierek zaplanowano na godz. 2 w nocy. Tabory pozostały w Protasach.

Główne natarcie na Białystok przeprowadził dowodzony przez kpt. Józefa Marjańskiego I batalion 1. Pułku Piechoty Legionów. Zaatakował on wzdłuż szosy z Zabłudowa.

Od strony zabudowań majątku Dojlidy do Białegostoku weszła 3. kompania ppor. Józefa Harasimowicza, która została o godz. 5.30 zaatakowana, przez piechotę bolszewicką silnym ogniem karabinowym, na przedmieściu Skorupy.

W celu wsparcia ataku dowódca skierował dwie kompanie – na lewe skrzydło 1. kompanię ppor. Mieczysława Lepeckiego, a na prawe 4. kompanię ppor. Teofila Nowickiego. Uderzenie to zmusiło wojska rosyjskie do wycofania się do miasta. Oddziały polskie rzuciły się do pościgu za

kpt Józef Marjański
źródło: www.wikipedia.org

wycofującymi się Rosjanami kontynuując walki w centrum miasta. W tym samym czasie

Ppor. Mieczysław Lepecki (na fot. w stopniu kapitana)
źródło: A. Dobroński, M. Gajewski, *Białystok 1920*, Warszawa 2019, s. 47.

część oddziałów uderzyła na dworce kolejowe - Dworzec Poleski (Fabryczny) i Dworzec Główny. Oddziały polskie obsadziły przedmieścia Białegostoku – Wysoki Stoczek, Marczuk, Bażantarnia oraz Dworzec Główny.

Do Białegostoku nadciągnęła z Suraza 16. Armia Nikołaja Sołłohuba i część 3. Armii Władymira Łazarewicza. Poranne walki o Białystok okazały się tylko wstępem do wielkiej bitwy, jaka rozegrała się na przedpolu i ulicach miasta. Wojska nieprzyjaciela zepchnęły żołnierzy polskich ponownie do centrum miasta. Największe walki odbyły się na skrzyżowaniu ulic Warszawskiej

i Pałacowej, a także na ulicach: Mazowieckiej, Suraskiej, Młynowej, Sosnowej (obecnie

Kalinowskiego), Wersalskiej (obecnie Akademicka), Legionowej, Mickiewicza i Sienkiewicza oraz na Rynku Kościuszki. Około godz. 18.00 centrum i południowo-zachodnia część miasta znajdowała się w ogniu największych walk ulicznych. Przełomowym momentem stał się kontratak wojsk polskich ze Skorup, a do walk doszło w okolicach budynku Zarządu Miejskiego na skrzyżowaniu ulic Warszawskiej i Pałacowej. Tu podczas walk poległ kpt. Józef Marjański.

Wojska rosyjskie nie mogąc dalej się przebić na Wołkowysk zawróciły i wycofały się ulicą Sienkiewicza w stronę Wasilkowa. Dodatkowo potężne wybuchy amunicji artyleryjskiej na Dworcu Głównym i Dworcu Poleskim (Fabrycznym) wywołały panikę wśród żołnierzy rosyjskich. Stracili oni zapas do

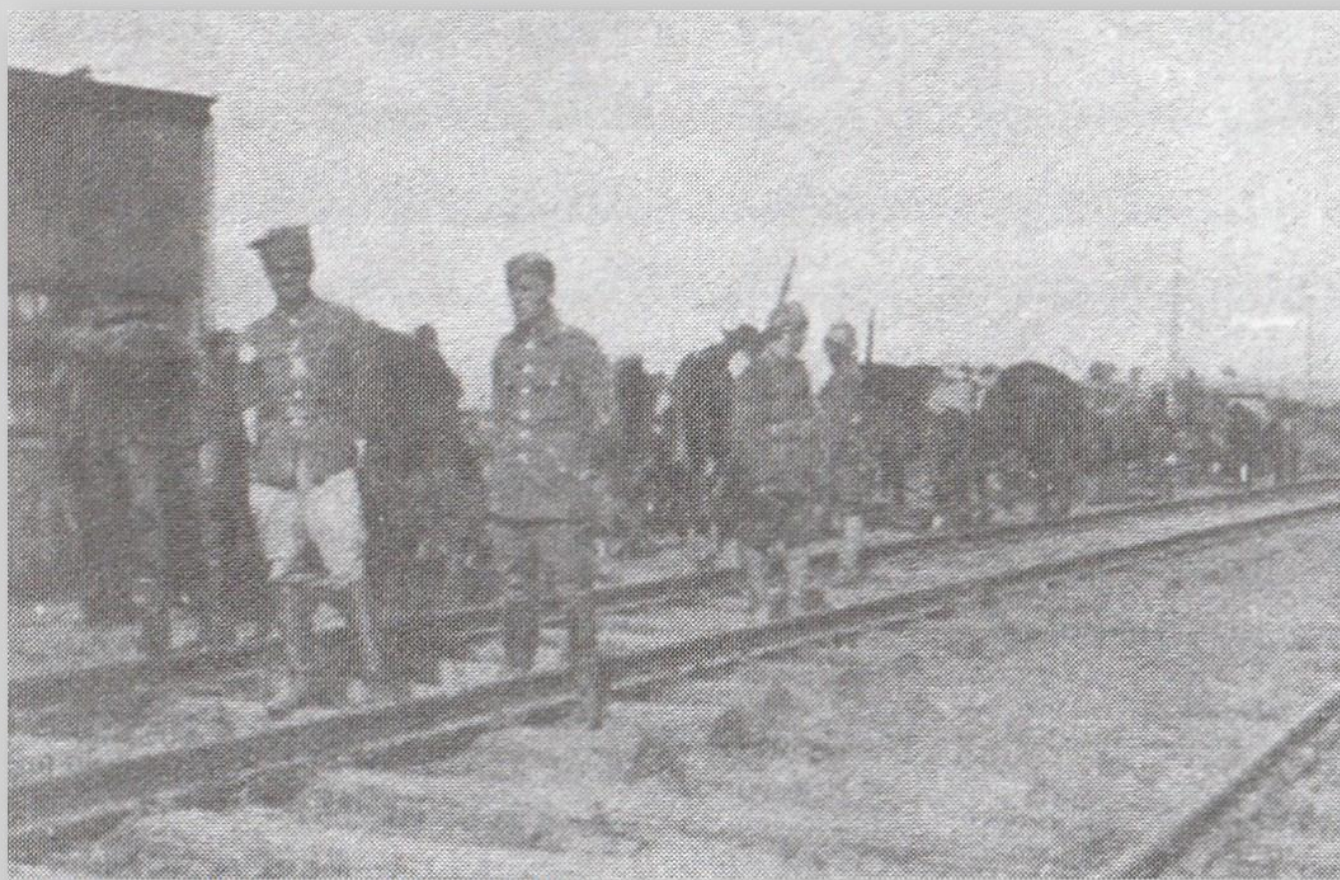

Transport rannych.

źródło: J. Odziemkowski, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004, s. 39

dalszej walki i masowo poddawali się.

Strona polska miała 34 zabitych i ok. 200 rannych, strona rosyjska ok. 800 zabitych i rannych, ok. 8 tys. jeńców trafiło do niewoli. Wojska polskie zdobyły trzy pociągi, samolot, 22 działa i 147 karabinów maszynowych.

Kpt. Zygmunt Wenda przy zdobytych działach.

źródło: J. Odziemkowski, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004, s. 39.

Fragment opisu walk na terenie Białegostoku z pamiętnika ppor. Władysława Broniewskiego

W mieście krótka strzelanina I baon już tam wszedł. Nie idziemy tam, tylko obsadzamy frontem w tę stronę, z której przyszliśmy. (...) Ściągamy linię bliżej miasta – ja maszeruję do miasta, do rezerwy. Pół godziny w rezerwie baonu. Alarmowa zbiórka i marsz do rezerwy brygady. Kilkanaście minut na jakimś rynku i galop na odcinek III baonu. Atak na całej linii od zachodu. Bolszewicy chcą się przebić. Z tej strony już się wdzierają do miasta. Rozwijam się i kontratakuję. (...) Tymczasem w mieście gwałtowna strzelanina – wdarli się więc. Biegnę tam z III plutonem, dwa zostawiając w obsadzie zajętej linii. Po ogrodach i zaułkach tu i ówdzie bolszewicy. Nie zważam na nich. (...) Wyloty ulic pozamykałem kilkoma ludźmi. Pół kompani mam w walce ulicznej, pół w lesie. (...) No, ale co w mieście? (...) Niepewny sytuacji byłem

tylko godzinę – później zwycięstwo nasze było jasne. Jeńcy prowadzeni setkami, zdobycz, konie. Mam jednego zabitego i trzech rannych. W pułku zabity kpt. Marjański, ppor. Soja. Walka na ogół ciężka była, ale owocna. Nocleg na pozycji – nazajutrz marsz dalej do pruskiej granicy.

źródło: Władysław Broniewski, *Pamiętnik 1918-1922*, Warszawa 1984, s. 199-200.

źródło fotografii: www.pl.wikipedia.org

ppor. Władysław Broniewski

Władysław Kazimierz Broniewski herbu Lewart, pseudonim „Orlik”. Urodzony 17 grudnia 1897 r. w Płocku. Poeta i tłumacz. Żołnierz Legionów Polskich, uczestnik wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920. Brał udział w Bitwie Białostockiej, jako podporucznik dowodził jednym z pododdziałów. Za zasługi wojenne odznaczony został Srebrnym Krzyżem Orderu Wojskowego Virtuti Militari i czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Zmarł 10 lutego 1962 r. w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Wojskowym na warszawskich Powązkach.

Podporucznik Władysław Broniewski z babką Jadwigą Lubowidzką, Płock 1921.

źródło fotografii: A. Dobroński, M. Gajewski, *Białystok 1920*, Warszawa 2019, s. 73.

Historie miejsc związanych z Bitwą Białostocką

Dobra Dojlidy

Historia dóbr Dojlidy sięga XV w. Pierwszym właścicielem był Jakub Raczkotabutowicz bojar litewski. W 1528 r. dobra dojlidzkie stały się własnością Aleksandra Chodkiewicza wojewody nowogrodzkiego. W I poł. XVII w. dobra dojlidzkie wykupił Krzysztof Radziwiłł i weszły one w skład dóbr zabłudowskich określanych mianem Hrabstwa Zabłudowskiego.

W 1629 r. Samuel Przypkowski ariański pisarz wydzierżawił Dojlidy na okres 10 lat. Od tego momentu przez następne 58 lat prawem zastawu należały one do arian: Krzysztofa Arciszewskiego generała artylerii konnej i admirała floty holenderskiej, Samuela Mierzeńskiego i jego syna Jana. W latach 1653-1654 w dojlidzkim dworze mieszkał Zbigniew Morsztyn poeta polskiego baroku.

W 1698 r. Jan Mierzeński odsprzedał prawo zastawne do Dojlid Stefanowi Mikołajowi Branickiemu, właścicielowi dóbr białostockich. Dojlidzki folwark stanowił własność rodu Branickich h. Gryf do 1808 r. W tym czasie wznieśli oni spory kompleks budynków gospodarczych z dużym młynem wodnym i browarem. Po Branickich Dojlidy przeszły ponownie w ręce Radziwiłłów, a po nich do Demblińskich.

W 1856 r. nabył je Aleksander Kruzensztern, tajny radca dworu i senator Cesarstwa Rosyjskiego. Wzniósł on okazały pałac wraz z zespołem parkowym, który przetrwał do dnia obecnego. W 1866 r. przekazał cały majątek swej córce Zofii hr. Rüdiger.

W 1921 r. majątek stał się przedmiotem

Pałac Lubomirskich w Dojlidach.
Fot. Izabela Szymańska, 2020 r.

skandalu w związku z jego przejęciem przez władze państwowe i równoległą sprzedażą jego części. W efekcie tuszowania afery w 1922 r. właścicielem pałacu i części majątku został książę Jerzy Rafał Lubomirski.

Książę Lubomirski rozbudował browar, który stał się największym w północno-wschodniej Polsce i siódmym z kolei w kraju. Założył cegielnię. Stawy w majątku dawały 50 tys. kilogramów ryb w ciągu roku. Jednak w 1939 r. nastąpił koniec świetności dojlidzkiego majątku i pałacu. Najpierw pałac zajęli Rosjanie i zdewastowali XIX-wieczne

wnętrza. Potem w 1941 r. zajęli go Niemcy. Pałac stał się siedzibą Ericha Kocha nadprezydenta Prus Wschodnich i szefa niemieckiej administracji cywilnej okręgu

białostockiego. Dla bezpieczeństwa zbudowano żelbetonowy bunkier w miejscu rozebranego zachodniego skrzydła pałacu.

W 1944 r. pałac został zdewastowany. Po wojnie majątek został rozparcelowany, browar upaństwowiony, park przekazany władzom miejskim. Pałac zaadoptowano na potrzeby Państwowego Technikum Rolniczego, a następnie sprzedano Wyższej Szkole Administracji Publicznej. Obecnie, po zamknięciu uczelni w 2019 r., pałac został ponownie wystawiony na sprzedaż.

W 1954 r. Dojlidy zostały przyłączone do miasta Białegostoku.

Pałac Lubomirskich w Dojlidach.

Fot. Izabela Szymańska, 2020 r.

Skorupy

Pierwsze informacje o Skorupach pojawiają się w źródłach dopiero w XVII w., jednakże historia początków jest zapewne znacznie starsza. Niestety brak wcześniejszych źródeł historycznych powoduje, że dzieje powstania Skorup pozostają na razie zagadką.

Prawdopodobnie jej początkowe losy związane były z historią pobliskich dóbr dojlidzkich.

Po raz pierwszy wieś Skorupy pojawiła się w dokumencie wizytacji białostockiej parafii rzymskokatolickiej z 1633 r. Do końca XVII w. Skorupy wchodziły w skład klucza sobolewskiego. W 1698 r. na mocy zastawu dobra dojlidzkie oraz folwark sobolewski ze Skorupami zostały włączone do dóbr białostockich rodu Branickich h. Gryf. W ich rękach pozostały do początku XIX w.

Skorupy w XIX w. stanowiły własność rodu Radziwiłłów i włączone zostały do ich dóbr zabłudowskich nazywanych Hrabstwem Zabłudowskim. Następnie przeszły w ręce Demblińskich, a po nich Aleksandra Kruzenszterna.

Przemysł w Skorupach pojawił się w latach 60. XIX w. Zapoczątkowany został budową zakładu włókienniczego przez Albrechta Adolfa Reicha i jego żonę Szarlotę Zofię z Riedlów. W 1869 r. spadkobiercy Reichów sprzedali fabrykę Schmidtowi. W 1875 r. Schmidt sprzedał nieruchomość Henrykowi Wilhelmowi Herbstowi, a ten niedługo potem przeniósł prawo do fabryki na swego brata Gustawa Alberta Herbsty.

Do głównego murowanego budynku produkcyjnego fabryki prowadziła od traktu zabłudowskiego (obecnie ul. Nowowarszawska) prostopadła aleja (obecnie ul. Geodetów). Po obu stronach alei oraz na rzeką Białą stały drewniane budynki gospodarcze i mieszkalne. Do dziś przetrwał jedynie drewniany dom mieszkalny przy ul. Nowowarszawskiej 32.

Gustaw Albert Herbst zmarł w 1923 r. i został pochowany na cmentarzu ewangelickim przy ul. Wasilkowskiej w Białymstoku. Po nim majątek w Skorupach przejął syn Emil Henryk Herbst. W jego rękach majątek pozostał do II wojny światowej. Mieszkał w domu przy ul. Nowowarszawskiej 32.

10 maja 1919 r. wieś Skorupy została włączona w granice miasta Białegostoku. Rozpoczęła się intensywna zabudowa dawnych terenów rolniczych. Zaczęły powstawać sklepy, rozwinęła się działalność usługowa i rzemieślnicza. Przy ul. Nowowarszawskiej 1 w 1920 r. powstał zakład kąpielowy nad rzeką Białą. Nastąpiła elektryfikacja, założono oświetlenie ulic, pojawiło się szkolnictwo i opieka zdrowotna.

Kolejne zmiany przestrzenne na terenie Skorup nastąpiły w latach 70. i 80. XX w. Pojawiła się zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna. Wytyczono nowe arterie ulic Piastowskiej i Jana Klemensa Branickiego. Obecnie na terenie Skorup powstają kolejne zespoły nowoczesnej zabudowy wielorodzinnej.

Dworzec Główny

Białostocki budynek dworca kolei warszawsko - petersburskiej powstał po 1862 r. Uznawano go wtedy za jeden z najelegantszych dworców na tej linii kolejowej.

Początkowo ruch pasażerski nie był zbyt duży. Z Warszawy do Białegostoku kursowały w tygodniu tylko dwa pociągi – we czwartek i w niedzielę. Późniejsze wzmożenie ruchu pasażerskiego spowodowało konieczność rozbudowy dworca pod koniec XIX w.

W 1915 r. wycofujące się wojska rosyjskie spaliły budynek dworca kolejowego. Po odzyskaniu niepodległości został on odnowiony.

W 1944 r. dworzec został ponownie zniszczony przez wycofujące się wojska niemieckie. Po II wojnie światowej odbudowany. Kilkakrotnie remontowany. Obecnie dobiega końca przebudowa zabytkowego dworca w Białymstoku, w ramach programu modernizacji dworców PKP na lata 2016-2023. W ramach inwestycji przywrócony został pierwotny wystrój wnętrza. W projekcie uwzględniono elementy zdobienia ścian

i sufitów, żeliwne słupy oraz ozdobne posadzki. Wnętrze obiektu nawiązuje swoim wyglądem do tego z około 1910 r.

Dworzec kolejowy w Białymstoku w 1935 r.

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 40.

Opis dworca kolejowego w Białymstoku z 1924 r.

Maria Dąbrowska ok. 1914 r.

W 1924 r. Maria Dąbrowska tak oto opisała białostocki dworzec: (...) *cieszymy się, że dworzec wewnątrz tak pięknie odnowiono. Warszawa przecież nie ma takiej sali bufetowej. Wysoka, śmigająca białymi ścianami ku sufitowi, pod którym płoną jaśniejące misy lamp. Na tle olbrzymich okien, szafirowych od zmierzchu, piętrzą się na bufecie stogi ognistych pomarańczy (...).*

źródło: A. Lechowski, *Białystok. Przewodnik historyczny*, Białystok [2009], s. 533-534.

źródło fotografii: www.wikipedia.org

Залъ Прѣ. класса.
БѢЛОСТОКЪ.
Sala IIej klasy.
BIAŁYSTOK

Dworzec kolejowy w Białymstoku ok 1910 r. Restauracja.

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 40.

Dworzec kolejowy w Białymstoku ok 1916 r. Perony dworcowe.

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 44.

Skrzyżowanie ulic Warszawskiej i Pałacowej

Ulica Warszawska

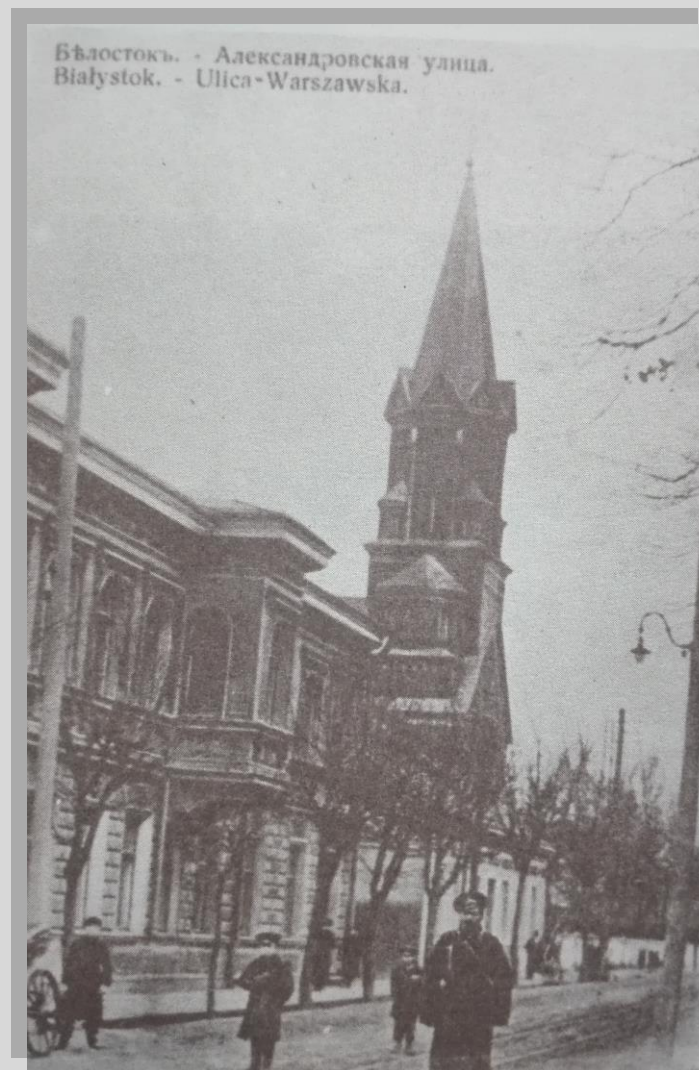
Historia ulicy Warszawskiej sięga XVIII w. Wówczas był to trakt prowadzący z Białegostoku przez Bielsk Podlaski do Warszawy. Na wysokości obecnego kościoła św. Wojciecha przejeżdżało się przez bramę miejską nazywaną warszawską.

Jan Klemens Branicki za rzeką Białą założył Nowe Miasto i wytyczył nowe ulice. Jedna z nich pokrywała się z traktem warszawskim. Osiedlili się tam dworzanie, rzemieślnicy i artyści pracujący na potrzeby dworu. Nowe Miasto zostało zabudowane parterowymi budynkami.

W połowie XIX w. ulica otrzymała nową nazwę – Aleksandrowska. W tym czasie stała się prestiżową ulicą w mieście. Budowano tu miejskie rezydencje i gmachy instytucji publicznych. Miały tu swoje siedziby banki, policja, straż ogniowa, szkoły, szpital oraz budynek magistratu Białegostoku. W swoich miejskich pałacach zamieszkali białostoccy fabrykanci.

W 1919 r. zmieniono nazwę ulicy z Aleksandrowskiej na Warszawską oraz ponownie w 1934 r. na Bolesława Pierackiego. W 1940 r. Rosjanie nadali jej kolejną nazwę Armii Czerwonej, a w 1941 r. Niemcy - Warschauer Strasse. Po II wojnie światowej powrócono do nazwy ulicy Warszawskiej.

Dziś ulica jest bardzo ciekawym zespołem architektury miejskiej pochodzącej z XIX w. Warto wybrać się na spacer ulicą Warszawską, gdzie można zobaczyć zachowane rezydencje fabrykantów (m.in. Tryllingów przy ul. Warszawskiej 7, Cytronów przy ul. Warszawskiej 37), dawną kirchę ewangelicką a obecnie kościół św. Wojciecha oraz mnóstwo innych XIX-wiecznych obiektów.

Ulica Warszawska ok. 1914 r.

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 104.

Ulica Warszawska ok 1938 r. Budynek Magistratu.

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 105.

Ulica Pałacowa

W czasach Jana Klemensa Branickiego była to *ulica do pałacu biegnąca*. Prowadziła ona do okazałej rezydencji hetmana. W XIX w. Białystok znalazł się w Cesarstwie Rosyjskim, a ulicę przemianowano na Instytutową. Zresztą nie przypadkowo, gdyż ulica wiodła do pałacu, w którym w XIX w. otworzono Instytut Panie Szlacheckich. Była to carska szkoła z pensją dla dziewcząt szlachecko urodzonych.

W 1919 r. Białystok odzyskał niepodległość, w pałacu umieszczono Urząd Wojewódzki, a ulica otrzymała nazwę Pałacowej. W 1932 r. nastąpiła zmiana nazwy na Żwirki i Wigury. Po II wojnie światowej nazwana ją Juliana Marchlewskiego, a w 1990 r. przywrócono ulicę Pałacową.

Przed wojną najważniejszym budynkiem przy ulicy Pałacowej był Magistrat – siedziba Zarządu Miejskiego Białegostoku. Piętrowy budynek stał na rogu ulicy Warszawskiej i Pałacowej, a przed nim mieścił się postój dorożek. Budynek Magistratu nie przetrwał II wojny światowej. Dziś w tym miejscu znajduje się wybudowany w latach 90. pawilon rzemieślniczy noszący nazwę *Bazar Pałacowy*. Dziś ulica Pałacowa niewiele przypomina tę

przedwojenną. Dawna ulica biegnąca do samej bramy pałacowej została mocno przebudowana. Zniknęły kamieniczki, nie ma już Hotelu Ritz, a ulicę rozdzieliło rondo.

Ulica Instytucka ok. 1910. Widoczna brama pałacowa i Hotel Ritz (po prawej).

źródło fotografii: T. Wiśniewski, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990, s. 70.

Pomnik Żołnierzy 1. Pułku Piechoty Legionów

ul. Zwycięstwa, nieopodal domu nr. 22

Pomnik stanął w pobliżu dworca kolejowego, gdzie toczyły się walki podczas Bitwy Białostockiej z 1920 r. W 1929 r. zrodził się pomysł upamiętnienia żołnierzy wojny polsko-rosyjskiej z 1920 r. biorących udział w walkach o miasto Białystok. Powołano Komitet Budowy Pomników, który miał zebrać fundusze na budowę. Zaprojektowano dwa pomniki – jeden miał stanąć nieopodal dworca kolejowego a drugi przy Szosie Żółtkowskiej (obecnie trasa wylotowa na Warszawę, Wysoki Stoczek). Były to miejsca, gdzie toczyły się największe walki.

25 maja 1931 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia pomnika przy dworcu kolejowym. Mszę odprawił ks. Adam Abramowicz w kościele farnym, a okolicznościowe kazanie wygłosił ks. Stanisław Hałko. Pomnik wykonany został z czarnego granitu w formie obelisku zwieńczonego krzyżem ustawionym na postumencie z inskrypcją.

W 1939 r. zniszczony po wkroczeniu do Białegostoku wojsk sowieckich. Na tym miejscu w 1941 r. białostoczanie ustawili drewniany krzyż, później wymieniono go na metalowy. W 1980 r. staraniem Stanisława Marczuka i Romana Wilka, ówczesnych przewodniczących Solidarności „Uchwyków” i „Biażetu”, na fundamentach starego krzyża wykonano nowy również metalowy. W 2005 r. odbudowano pomnik, a w 2011 r. wzniesiono za nim mur z inskrypcją „Chwała Bohaterom”. W kolejnych latach na murze pojawiły się odznaki pułkowe, tablica kpt. Józefa Marjańskiego i tablice z nazwiskami legionistów.

Pomnik Żołnierzy 1. Pułku Piechoty Legionów.

Fot. Izabela Szymańska, 2020 r.

Ppor. Józef Marjański z żoną Aleksandrą. Radom 1917 r.
źródło: M. Gajewski, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016, s. 14.

kpt. Józef Marjański (1892-1920)

Józef Bronisław Marjański urodził się 10 sierpnia 1920 r. w Radomiu. W rodzinnym mieście ukończył gimnazjum realno-handlowe. Zaangażował się w konspiracyjną działalność młodzieżowych organizacji niepodległościowych. Jako student Politechniki Lwowskiej wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich. Podczas I wojny światowej służył w 1. Brygadzie Legionów. W czasie zimowego postoju I Brygady Legionów w Łomży i Zambrowie

ukończył specjalistyczny kurs dla oficerów piechoty.

W 1918 r. został awansowany na porucznika, a następnie na kapitana. Po odzyskaniu niepodległości Marjański organizował struktury okręgu wojskowego w swoim rodzinnym mieście Radomiu.

Ppor. Józef Marjański (drugi z prawej) w towarzystwie rodziny, przyjaciół i znajomych. Radom 1917 r.

źródło fotografii: M. Gajewski, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016, s. 19.

15 sierpnia 1920 r. kpt. Marjański wraz z 1. Pułkiem Piechoty Legionów znalazł się w Lubartowie. Następnego dnia rozpoczęto marsz po linii Lubartów – Łosice – Drohiczyn – Bielsk Podlaski – Zwierki – przedpola Białegostoku. Brał udział w walkach o Białystok. Zginął 22 sierpnia 1920 r. w jednym ze stać na skrzyżowaniu ulic Warszawskiej i Pałacowej w Białymstoku.

Następnego dnia kpt. Marjańskiego pochowano wraz z innymi poległymi żołnierzami na białostockim cmentarzu wojskowym w Zwierzyńcu.

Cmentarz wojskowy w Białymstoku (Park Zwirzyński). Prawdopodobnie 1921 r.

źródło: *Białystok ilustrowany*, Białystok 2006, s. 43

W uznaniu zasług pośmiertnie awansowano kpt. Józefa Marjańskiego do stopnia majora. W 1922 r. został pośmiertnie odznaczony Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Niepodległości i trzykrotnie Krzyżem Walecznych.

Po śmierci Józef Marjański jednak powrócił do rodzinnego Radomia. Po ekshumacji jego szczątki uroczyście pochowano 7 września 1920 r. na miejscowym cmentarzu rzymskokatolickim. Współcześnie w Białymstoku dzielnego kapitana upamiętnia jedna z ulic nosząca jego imię.

Naocznym świadkiem śmierci Marjańskiego był ppor. Kenchok, który tak oto opisał ten moment:

Biegniemy ul. Warszawską. Marjański! Biegnie nam naprzeciw, z rewolwerem w ręku, krzyczy coś. Skąd tu się wziął? Dlaczego biegnie w tę stronę? Pewnie nie wie, że miasto już opanowane jest przez bolszewików, że są tuż za mną, że otworzą ogień. Róg ulicy – każę zająć stanowiska. Sam biegnę do kapitana: a na jego krzyk << co robię >> odpowiadam pokazując ręką karabin, że zajmuję stanowisko. Łomot serii maszynki spoza mnie wstrząsnął względną w tej chwili ciszą ulicy, a jednocześnie dojrzałem błysk strzału z sąsiedniego okna. W rozbiegu zrobiłem jeszcze parę kroków ku miejscu gdzie stał Marjański... Gdzie stał... bo leży oto na ziemi zboczony krwią płynącą z piersi i głowy... Nachylam się... Nie żyje! Przez chwilę patrzę na gasnące oczy... Nie żyje.

źródło: M. Gajewski, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016, s. 11.

Tablica kpt. Józefa Marjańskiego na Pomniku
Żołnierzy 1. Pułku Piechoty Legionów.
Fot. Izabela Szymańska, 2020 r.

Od kilku lat w sierpniu Miasto Białystok, Muzeum Wojska w Białymstoku i Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych Czemu By Nie organizują inscenizację walk z okresu wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. W 2020 r. niestety obchody rocznicy Bitwy Białostockiej odbędą się bez rekonstrukcji. Zachęcam do przypomnienia sobie tej z 2019 r.

<https://www.youtube.com/watch?v= 1wEy0czUns>

Literatura wykorzystana do opracowania:

Broniewski Władysław, *Pamiętnik 1918-1922*, Warszawa 1984.

Dobroński Adam, Gajewski Marek, *Białystok 1920*, Warszawa 2019.

Gajewski Marek, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016.

Historia Białegostoku, Białystok 2012.

Kanon krajoznawczy województwa podlaskiego, Białystok 2015.

Katalog białostockich pomników, tablic i miejsc pamięci narodowej, Białystok 2017.

Lechowski Andrzej, *Białystok. Przewodnik historyczny*, Białystok [2009].

Odziemkowski Janusz, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004.

Skorupy, Białystok 2018.

Szymańska Izabela, *Dominik Radziwiłł. Pierwszy kawaler Rzeczypospolitej*, „Rocznik Zabłudowski”, 2010, t. 4, s. 5-23.

Fotografie wykorzystane w opracowaniu pochodzą z:

Białystok ilustrowany, Białystok 2006.

Dobroński Adam, Gajewski Marek, *Białystok 1920*, Warszawa 2019.

Gajewski Marek, *Najdzielniejszy z dzielnych*, Białystok 2016.

Odziemkowski Janusz, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004.

Wiśniewski Tomasz, *Białystok w starej pocztówce*, Białystok 1990.

Izabela Szymańska

www.pl.wikipedia.org

opracowanie: Izabela Szymańska, Dział Zbiorów Specjalnych Książnicy Podlaskiej w Białymstoku, sierpień 2020.